

Η ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΟΛΙΘΙΚΗΣ

Γεωργία Κουρτέση - Φιλιππάκη

Αρχαιολόγος - Προϊστοριολόγος
Δρ. του Πανεπιστημίου των Παρισιών (Paris I - Sorbonne)

Γενική Βιβλιογραφία

- Binford S. R. and Binford L. R., 1968. *New perspectives in Archaeology*. Chicago.
- Bosninski G., 1990. *Homme sapiens. L'histoire des chasseurs du Paléolithique supérieur en Europe* (40.000-10.000). Paris.
- Broglio A., Kozłowski J., 1986. *Il paleolitico. Uomo, ambiente e culture*. Milano.
- Camps G., 1990. *Manuel de recherche préhistorique*. Paris.
- Champlon T., et al., 1984. *Prehistoric Europe*. London.
- Clark J. D., ed., 1982. *The Cambridge History of Africa*, I. Cambridge.
- Collins D., 1986. *Paleolithic Europe. A theoretical and systematic study*. Devon.
- Cunliffe B., ed., 1984. *The Oxford Illustrated Prehistory of Europe*. Oxford. New York.
- Desbrosse R., Kozłowski J., 1988. *Hommes et climats à l'âge de mammouth. Le Paléolithique supérieur en Europe centrale*. Paris.
- Gamble C., 1992. *The Paleolithic Settlement of Europe*. Cambridge.
- Garanger J., dir., 1992. *La Préhistoire dans le monde*. Paris.
- Hours F., 1987. *Les civilisations du Paléolithique*. Paris.
- Kourtes-Philippakis G., 1986. *Le Paléolithique de la Grèce continentale. Etat de la question et perspectives de recherche*. Paris.
- Leroi-Gourhan A., 1988. *Dictionnaire de la Préhistoire*. Paris.
- Lumley H. de, ed., 1976. *La préhistoire française. Tome I: civilisations paléolithiques et mésolithiques*. Paris.
- Mohen J.P., ed., 1989. *Le temps de la Préhistoire*. Paris.
- Soffer O., 1985. *The Upper Paleolithic of the Central Russian plain*. San Diego.
- Soffer O., ed., 1987. *The Pleistocene Old World. Regional perspectives*. New York and London.
- Soffer O. and Gamble C., 1990. *The World at 15,000 B.P.* London.
- Sonneville-Bordes D., ed., 1979. *La fin des temps glaciaires en Europe. Chronostratigraphie et écologie des cultures du Paléolithique final*. Paris.
- Tattersall I., et al., 1988. *Encyclopedia of human evolution and Prehistory*. New York and London.

Ο όρος **παλαιολιθικός** εμφανίζεται για πρώτη φορά στο 2ο μισό του 19ου αι., και συγκεκριμένα το 1865, με την έκδοση στην Αγγλία του βιβλίου του John Lubbock, *Pre-historic times as illustrated by ancient remains and the manners and customs of modern savages*.

Ο John Lubbock (εικ. 1) χρησιμοποιεί τον όρο παλαιολιθικός για να ορίσει την Παλαιά Εποχή του Λίθου (Old Stone Age - Age de la pierre ancienne), σε αντίθεση με τη Νέα Εποχή του Λίθου (New Stone Age - Age de la pierre nouvelle), για την οποία χρησιμοποιεί τον όρο **νεολιθικός**.

Η Παλαιολιθική Εποχή (ΠΕ) αρχίζει με την εμφάνιση των πρώτων λίθινων εργαλείων, πελεκημένων από τον άνθρωπο, και καλύπτει το μεγαλύτερο μέρος του Τεταρτογενούς. Περιλαμβάνει όλα τα λίθινα πελεκημένα εργαλεία σύνολα που ανήκουν στο Πλειστόκαινο (2,6 εκ. έως 10.000 χρόνια πριν από το παρόν), χωρίς γεωγραφική ή βιολογική διάκριση. Τα λίθινα πελεκημένα εργαλεία σύνολα που ανήκουν στην μεταπαγετώδη περίοδο, δηλαδή στο Ολόκαινο (10.000 έως σήμερα), και κυρίως στην αρχή του, ονομάζονται Επιπαλαιολιθικά ή Μεσολιθικά.

Ας τονίσουμε ότι η αρχαιότητα της ΠΕ είναι συνδεδεμένη με αυτή του ανθρώπου: όσο πιο παλιά τοποθετείται στο χρόνο η εμφάνιση του ανθρώπου τόσο μεγαλύτερη θα είναι και η διάρκεια της Παλαιολιθικής.

Σ' αυτή την πρώτη χρονολογική έννοια του όρου παλαιολιθικός προστίθεται και μια δεύτερη έννοια, πολιτισμική.

Η ΠΕ χαρακτηρίζεται από την παρουσία των λίθινων πελεκημένων εργαλείων, που αποτελούν το κατεξοχήν αρχαιολογικό υλικό μιας παλαιολιθικής θέσης. Ωστόσο, η κατασκευή και η χρήση τους επιβιώνει και στις μεταγενέστερες εποχές, παράλληλα με την εμφάνιση νέων τεχνολογιών, όπως η λείανση των εργαλείων, η κεραμική και η μεταλλουργία. Έτσι, η χρήση των λίθινων πελεκημένων εργαλείων συνόλων δεν είναι χαρακτηριστική μόνο της ΠΕ και δεν αρκεί για να την ορίσει, είναι όμως αποκλειστική και συνοδεύεται από την απουσία των λειασμένων εργαλείων, της κεραμικής και της μεταλλουργίας.

Η παλαιολιθική οικονομία βασίζεται στη φυσική εκμετάλλευση του περιβάλλοντα χώρου: ζωικοί πόροι – ο άνθρωπος ασκεί το κυνήγι και την αλιεία –, φυσικοί πόροι – ο άνθρωπος περισυλλέγει φυτά, λίθινες πρώτες ύλες –, και στον νομαδισμό – ο άνθρωπος μετακινείται ανάλογα με τις ανάγκες του.

Η διαίρεση της ΠΕ σε τρία στάδια: Πρώιμη, Μέση, Ύστερη, αντανακλά τον ρυθμό των τεχνολογικών εξελίξεων. Το πρώτο στάδιο, πολύ μεγαλύτερο σε διάρκεια από τα άλλα δύο, χαρακτηρίζεται από τον έλεγχο των βασικών αρχών καταργασίας του λίθου. Στο δεύτερο στάδιο, νέες τεχνικές αναπτύσσονται και διαχέονται, όπως αυτή των φολιδών (flakes, éclats). Ο άνθρωπος επίσης είναι τώρα σε θέση να κατασκευάζει εργαλεία, των οποίων έχει προκαθορίσει τη μορφή. Στο τελευταίο στάδιο, σχετικά πολύ σύντομης διάρκειας, ο άνθρωπος επινοεί την τεχνική των λεπίδων (blades, lames), που επιτρέπει καλύτερη εκμετάλλευση των λίθινων πρώτων υλών και οδηγεί σε νέους τύπους εργαλείων.

Εάν γίνεται λόγος τόσο συχνά για λίθινη τεχνολογία και τυπολογία σ' αυτή την παρωχημένη εποχή της Προϊστορίας, είναι γιατί τα λίθινα πελεκημένα εργαλεία είναι τα μόνα που διατηρήθηκαν, σε σχέση με άλλα, δολεμένα σε φθαρτές ύλες. Αν και πολυάριθμα σε κάθε παλαιολιθική θέση, αποτελούν ένα μέρος των εργαλείων εξοπλισμού, κι αυτό πρέπει να οδηγεί πάντα τη σκέψη του αρχαιολόγου που ψάχνει να αναπαραστήσει τη ζωή του ανθρώπου σ' αυτή την περίοδο.

ΚΗΣ ΕΠΟΧΗΣ

Ιστορικό και προσεγγίσεις

Η μελέτη της ΠΕ στον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο άρχισε στο πλαίσιο της έρευνας των προϊστορικών χρόνων και αναπτύχθηκε ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια του 19ου αι., εποχή των μεγάλων κοινωνικοοικονομικών σημειώσεων που επέφερε η βιομηχανική επανάσταση. Η έρευνα των πολιτισμών του παρελθόντος, ενταγμένη μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο της ανάπτυξης που γνώρισε η επιστήμη και η σκέψη εκείνη την εποχή, συνέβαλε θετικά στην προσέγγιση της νέας αστικής τάξης να προσδιορίσει θέματα ταυτότητας, συνδέοντας το παρόν με την πολιτισμική κληρονομιά και δικαιολογώντας έννοιες, όπως αυτή της αλλαγής και της εξέλιξης.

Κατά τον Μεσαίωνα και την αρχή των Νέων Χρόνων οι θεωρίες οι σχετικές με την προέλευση του ανθρώπου και την Προϊστορία είχαν ως πηγή τη Βίβλο, όπου γινόταν άλλωστε λόγος για τους πρώτους κατοίκους της γης, γεωργούς και κτηνοτρόφους, που γνώριζαν τη μεταλλουργία.

Σύμφωνα με αυτά τα στοιχεία, η δημιουργία του κόσμου και του ανθρώπου ετοποθετείτο χρονολογικά μεταξύ 5500 και 4000 χρόνων π.Χ. και ο Κατακλυσμός το 3738 π.Χ. Κατά συνέπεια, τα απολιθωμένα κατάλοιπα, που χαρακτηρίστηκαν ως *ante diluvium*, δεν μπορούσαν παρά να τοποθετηθούν ανάμεσα στις δύο χρονολογίες. Όσον αφορά τα προϊστορικά εργαλεία που ήταν γνωστά εκείνη την εποχή, ερμηνεύθηκαν ως έργο της φύσης, και πιο συγκεκριμένα οι πελέκεις και οι αιχμές βελών ως δημιουργήματα κεραυνών (*lapides fulminei* ο *ceraunia*).

Αυτό που έδωσε ώθηση σε μια πιο ρεαλιστική ερμηνεία των προϊστορικών εργαλείων και άλλων ευρημάτων ήταν οι εξερευνήσεις του 15ου και του 16ου αι., που έφεραν στο φως την ύπαρξη πρωτόγονων λαών που ασκούσαν το κυνήγι και την περισυλλογή και χρησιμοποιούσαν λίθινα και ξύλινα εργαλεία. Στο βιβλίο *Metallothea Vaticana*, που γράφτηκε το 1574 από τον καρδινάλιο Michele Mercati (1541-1593) και δημοσιεύτηκε το 1714, παρουσιάζονται ορυκτά, απολιθώματα και άλλα αντικείμενα των συλλογών του Βατικανού, ανάμεσα στα οποία και λίθινα πελεκημένα εργαλεία (εικ. 2). Η αξία αυτού του έργου έγκειται στο γεγονός ότι, χάρη στη σύγκριση των λίθινων πελεκημένων εργαλείων που βρέθηκαν στην Ευρώπη με άλλα ανάλογα που έφεραν στη Ρώμη από το Νέο Κόσμο Ισπανοί και Πορτογάλοι εξερευνητές, αναγνωρίστηκε για πρώτη φορά η ανθρώπινη προέλευση των προϊστορικών τέχνερων.

Αργότερα, και παράλληλα με τη συλλογή ορυκτών, απολιθωμάτων, φυτών και ζώων που άρχισε με συστηματικό τρόπο από τους φυσιοδίφες στην Αναγέννηση, άρχισε και η παρατήρηση της ακολουθίας των στρωμάτων που περιείχαν τα απολιθώματα και τα ανθρώπινα κατάλοιπα, γεγονός που εισήγαγε τη διάσταση του χρόνου στη μελέτη της ιστορίας της φύσης και του ανθρώπου. Αλλά ακόμα και έως τον 18ο αι. η διάσταση αυτή απείχε πολύ από την πραγματικότητα. Έτσι, οι χειροπελέκεις της Πρώιμης Παλαιολιθικής που βρέθηκαν στη θέση Hoxne στην Αγγλία ερμηνεύθηκαν ως όπλα των Άγγλων κατά του στρατού του Ιουλιού Καίσαρα.

Μια πρώτη σωστή εκτίμηση της διάρκειας των γεωλογικών χρόνων δόθηκε από τους φυσιοδίφες. Ο Γάλλος Georges L. L. comte de Buffon (1707-1788) στο έργο του *Époques de la Nature* (1779) υποστήριξε την άποψη ότι η εποχή κατά τη διάρκεια της οποίας σχηματίστηκε η γη και εμφανίστηκαν οι διάφορες μορφές της ζωής διάρκεσε μερικά εκατομμύρια χρόνια. Στην ίδια χρονολογική προοπτική τοποθετήθηκε και ο Georges Cuvier (1769-1832), ο οποίος στο έργο του *Recherches sur les ossements fossiles* τοποθετεί σε τρεις διαφορετικές εποχές τα απολιθώματα των σπονδυλωτών. Ο Cuvier όμως αρνείται την ιδέα, σύμφωνα με την οποία ο άνθρωπος έζησε συγχρόνως με τα απολιθωμένα ζώα.

Έτσι, το βασικό πρόβλημα των πονιέρων της

1. Ο Άγγλος John Lubbock (1834-1913), γνωστός επίσης και ως Lord Avebury.

προϊστορίας αυτή την εποχή ήταν να δεχθούν την αρχαιότητα του ανθρώπου. Παρά τις προόδους που είχαν κάνει τις τρεις πρώτες δεκαετίες του 19ου αι. η γεωλογία και η παλαιοντολογία, οι αρχαιολόγοι δεν ήταν ακόμα σε θέση να εκμεταλλευθούν τα αποτελέσματα αυτών των φυσικών επιστημών. Την παραδοχή της σύγχρονης παρουσίας στη γη του ανθρώπου και των θηλαστικών, που χαρακτηριζόνταν ως ante diluvium, και τη συμφύλιση των φυσικών επιστημών και της αρχαιολογίας πέτυχε ο Γάλλος Jacques Boucher de Perthes (1788-1868) (εικ. 3) με την έρευνα που άρχισε το 1837 στη ΒΔ Γαλλία. Κοντά στην πόλη Abbeville έφερε στα φως ένα σημαντικό αριθμό θέσεων, με κύριο εύρημα λίθινα εργαλεία στρωματογραφημένα σύνολα (εικ. 4, 6) που χαρακτηρίζονται από την παρουσία χειροτελέκεων (handaxe, biface). Στη συνέχεια ο Boucher de Perthes προχώρησε στη συγγραφή του έργου του *Antiquités celtiques et antediluvienes*, όπου υποστήριξε τη σχέση των απολιθωμένων καταλοίπων των μεγάλων θηλαστικών και των

λίθινων εργαλείων. Το έργο αυτό προκάλεσε έντονες κριτικές και αντιδράσεις. Παρά Γαλλία και δεν εγκρίθηκε από την Ακαδημία Επιστημών. Η επίσκεψη όμως των ανασκαφών της Abbeville από μια ομάδα Αγγλων γεωλόγων κατέβασε τον εικοσαετή αγώνα αυτού του ερευνητή και συνέβαλε θετικά στη διεθνή αναγνώριση του έργου του (εικ. 5). Πιο συγκεκριμένα, το 1859 ο J. Prestwich παρουσίασε στην Royal Society του Λονδίνου μια έκθεση, στην οποία υποστήριξε το έργο του Boucher de Perthes, ενώ την ίδια χρονιά ο διάσημος Charles Lyell (1797-1875) στο έργο του *The geological evidences on the Antiquity of man* τόνιζε το ρόλο της γεωλογίας στην αποδοχή της αρχαιότητας του ανθρώπου. Το έργο του Boucher de Perthes, παρά τις ατελείες του, αποτέλεσε την πρώτη συνολική σκέψη πάνω στην εφαρμογή της στρωματογραφίας στην αρχαιολογία. Το κλίμα που επικρατούσε στους επιστημονικούς κύκλους εκείνα τα χρόνια γίνεται καλύτερα κατανοητό αν τονίσουμε ότι το 1857 ήρθε στο φως κον-

τά στο Dusseldorf της Γερμανίας ένα ανθρώπινο κρανικό απολίθωμα και άλλα οστά, που σωστά αποδόθηκαν στον άνθρωπο του Νεάντερταλ. Την ίδια χρονιά δημοσιεύθηκε επίσης το έργο του C. Darwin, *On the origins of species by means of nature selection*, η επίδραση του οποίου είναι γνωστή στο χώρο της ανθρωπολογίας. Την ίδια εποχή τέλος τοποθετείται και το βιβλίο του J. Lubbock, για το οποίο έγινε λόγος παραπάνω.

Από το 1860 και πέρα η πρωώθηση της παλαιολιθικής αρχαιολογίας στο πεδίο έλαβε χώρα κυρίως στη Γαλλία, όπου οι ποτάμιες αποθέσεις στα βόρεια και οι σπηλιές και οι βραχοσκεπές στα νότια της χώρας έφεραν στο φως αφθονο υλικό. Ο κύριος στόχος των τότε ερευνών ήταν να οριστεί το χρονολογικό πλαίσιο της ΠΕ και να προσδιοριστούν κάποια στοιχεία εξέλιξης κατά τη διάρκεια της.

Η κυρίαρχουσα μορφή σ' αυτή την πρώτη περίοδο των ερευνών ήταν ο Γάλλος παλαιοντολόγος E. Lartet (1801-1871), ο οποίος, σε συνεργασία με τον Άγγλο H. Christy, ανέσκαψε έ-

2. Ο εκθεσιακός χώρος της συλλογής του M. Mercati στο Βατικανό. (Από A. Schnapp, 1993).

ΟΡΥΚΤΑ
I. TERRA II. SOL ET NITRUM III. ALUMINA IIII. SUCCINUM V. VI. SACCARINUM VII. MARMA VIII. LAVIS IX. TERRAE MOLES XII. LAPIDES ANIMALIUM QUONIAM XIII. LAPIDES ANIMALIUM QUONIAM XIV. LAPIDES ANIMALIUM QUONIAM XV. LAPIDES ANIMALIUM QUONIAM XVI. LAPIDES ANIMALIUM QUONIAM XVII. LAPIDES ANIMALIUM QUONIAM XVIII. LAPIDES ANIMALIUM QUONIAM XIX. LAPIDES ANIMALIUM QUONIAM
ΜΕΤΑΛΛΕΥΤΑ
XXIII. ANTON ET ARGENTUM XXV. ALI. XVI. FERROX ET STIBIUM XXVI. FERROX ET STIBIUM XXVII. FERROX ET STIBIUM XXVIII. FERROX ET STIBIUM XXIX. FERROX ET STIBIUM XXX. FERROX ET STIBIUM XXXI. FERROX ET STIBIUM XXXII. FERROX ET STIBIUM XXXIII. FERROX ET STIBIUM XXXIV. FERROX ET STIBIUM XXXV. FERROX ET STIBIUM XXXVI. FERROX ET STIBIUM XXXVII. FERROX ET STIBIUM XXXVIII. FERROX ET STIBIUM XXXIX. FERROX ET STIBIUM XL. FERROX ET STIBIUM

να μεγάλο αριθμό θέσεων. Οι δύο αυτοί ερευνητές αντιλήφθηκαν γρήγορα ότι η ΠΕ δεν ήταν μια απλή φάση της εξέλιξης του ανθρώπου αλλά μια ακολουθία φάσεων που διαφοροποιούνταν με βάση τα λιθίνα πελεκημένα εργαλεία και τα οστά των ζώων. Πρότειναν λοιπόν την υποδιαίρεση της ΠΕ στις εξής τέσσερις φάσεις: η εποχή της σπηλίας άρκτου (εικ. 5), η εποχή του μαμμούθ και του ρινόκερου, η εποχή του ταράνδου και η εποχή του βίσωνα.

Το έργο του E. Lartet συνεχίστηκε από τον G. de Mortillet (1821-1898), γεωλόγο και παλαιοντολόγο που στράφηκε στη μελέτη της αρχαιολογίας. Ο G. de Mortillet υποστήριζε την άποψη, σύμφωνα με την οποία η υποδιαίρεση της ΠΕ πρέπει να βασιστεί σε πολιτισμικά και όχι παλαιοντολογικά κριτήρια. Έτσι προχώρησε στη διαφοροποίηση κάθε περιόδου με βάση ένα συγκεκριμένο εργαλείο τύπου (*fossile directeur*), που όρισε και που χαρακτηρίζει αποκλειστικά κάθε περίοδο. Το όνομα κάθε περιόδου δόθηκε από αυτό της σημαντικότερης αρχαιολογικής θέσης.

Η υποδιαίρεση αυτή της ΠΕ δημιουργήθηκε το 1869 με τίτλο *Essai de classification des cavernes et des stations sous abris fondée sur le produit de l'industrie humaine*, και ήταν η εξής:

Μουστερία, Σολουτρία, Ωρινάκια και Μαγδαληνία: και σε μια δεύτερη έκδοση (1872): Αχελαιά, Μουστερία, Σολουτρία και Μαγδαληνία.

Αυτή η περιοδικότητα της Παλαιολιθικής, εμπλουτισμένη με τα αποτελέσματα των μελετών και άλλων ερευνητών, γνώρισε μεγάλη επιτυχία και υιοθετήθηκε στην αρχή στη Δυτική Ευρώπη και αργότερα σε άλλες περιοχές της γηραιάς ηπείρου. Προς το τέλος του 19ου αι. άρχισε η υποδιαίρεση της ΠΕ σύμφωνα με το μοντέλο του G. de Mortillet όχι μόνο στην Ευρώπη αλλά και στην Ασία και στην Αφρική. Έτσι έγινε αποδεκτό ότι η εξέλιξη της Παλαιολιθικής άρχισε από ένα στάδιο με χειροπελέκειες (Αχελαιά), πέρασε από διάφορα στάδια που χαρακτηρίζονται από εργαλεία σύνολα σε φολίδες (Μουστερία), σε

λεπίδες (Ωρινάκια), με φυλλόσχημες αιχμές (Σολουτρία), και τέλος από εργαλεία οστέινα (Μαγδαληνία). Το σχήμα αυτό εφαρμόζεται σήμερα σχεδόν σε όλο τον κόσμο.

Ο προανατολισμός της έρευνας αυτής της εποχής υποχρέωσε τους ερευνητές να υιοθετήσουν συγκεκριμένες μεθόδους ανασκαφής, όπως την κάβητη στρωματογραφική τομή. Η μέθοδος αυτή οδήγησε στη συγκρότηση ενός χρονοστρωματογραφικού πλαισίου, συνέβαλε όμως παράλληλα στην απώλεια πολλών πληροφοριών σχετικών με την χωροοργάνωση και τον τρόπο ζωής των παλαιολιθικών.

Το πρώτο μισό του 20ού αι. χαρακτηρίζεται στη Γαλλία από τη δραστηριότητα των Henri Breuil (1877-1961) και Denis Peyrony (1869-1954).

Ο H. Breuil εξέφρασε για πρώτη φορά την άποψη ότι είναι δυνατή η παράλληλη ύπαρξη διαφορετικών λιθικών εργαλείων συνόλων σε συγκεκριμένες περιοχές. Στην αρχή των ερευνών του υιοθέτησε το εξελικτικό γραμμικό σχήμα του G. de Mortillet, συμπληρώνοντάς το κυρίως σε ό,τι αφορά την Ύστερη Παλαιολιθική. Χάρη στην επανεξέταση της στρωματογραφίας ενός σημαντικού αριθμού θέσεων, ο H. Breuil καθόρισε τις πολιτισμικές φάσεις αυτής της εποχής. Το έργο του, *Subdivisions du paléolithique supérieur et leur signification* (1911), είναι σταθμός στην ιστορία της έρευνας. Μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο πόλεμο ασχολήθηκε με την υποδιαίρεση της Πρώιμης Παλαιολιθικής. Στο έργο του, *Les Industries à éclats du Paléolithique ancien: Le Clactonien*, υποστήριξε την υπόθεση της παράλληλης εξέλιξης των εργαλείων συνόλων με χειροπελέκειες και αυτών με φολίδες. Κατά τον H. Breuil λοιπόν, τα εργαλεία σύνολα γνώρισαν από την Πρώιμη Παλαιολιθική μια εξέλιξη παράλληλη κατά φύλα, και διαφοροποιήθηκαν ακόμα περισσότερο στις πιο σύγχρονες φάσεις της Μέσης Παλαιολιθικής.

Παράλληλα με τις παραπάνω μελέτες του, αφιέρωσε χρόνο στη μελέτη της παλαιολιθικής τέχνης. Στην παρατηρητικότητα του και στο ταλέντο του ως

3. Ο προϊστοριολόγος J. Boucher de Perthes (1798-1868). (Φωτ. Musée de l'Homme).

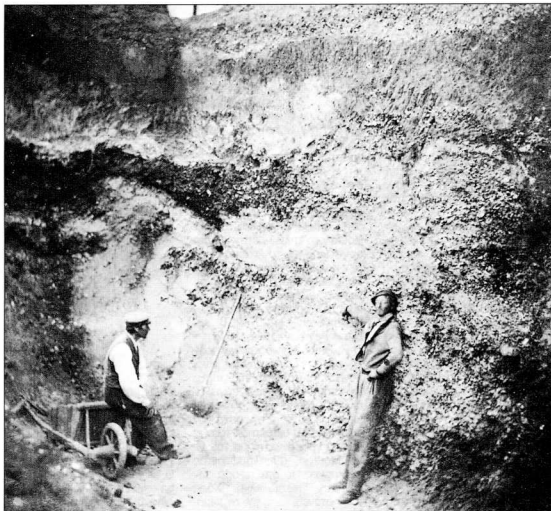
σχεδιαστή οφείλουμε τη μελέτη και αποτύπωση πολλών έργων τέχνης από τις σπηλίες της ΝΔ Γαλλίας, που δημοσιεύθηκαν στο μνημειώδες έργο: *400 siècles d'art pariétal*.

Ο D. Peyrony εργάστηκε μαζί με τον H. Breuil τόσο για τη μελέτη της παλαιολιθικής τέχνης όσο και για την επανεξέταση της στρωματογραφίας των θέσεων της Ύστερης Παλαιολιθικής. Διερεύνησε την παράλληλη εξέλιξη των εργαλείων συνόλων της Ύστερης Παλαιολιθικής και όρισε την Περιγόρδια φάση, που αναγνωρίστηκε στη Δυτική Γαλλία. Η διαπίστωση αυτών των φαινομένων οδήγησε τους ερευνητές στο να αντιληφθούν ότι τα στάδια της εξέλιξης της παλαιολιθικής κοινωνίας δεν ήταν ομοιομορφα σε όλες τις περιοχές. Ο πρωτόγονος εξελικτισμός του 19ου αι. είχε ήδη ξεπεραστεί.

Το δεύτερο μισό του 20ού αι. χαρακτηρίζεται από τη δραστηριότητα του François Bordes (1919-1981) και της σχολής του Bordeaux, που εξελίσσεται παράλληλα με αυτήν του André Leroi-Gourhan (1911-1986) στο Παρίσι.

Ο F. Bordes (εικ. 8) έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στη μελέτη της γεωλογίας του Τεταρτογενούς και στράφηκε επίσης με ιδιαίτερο ενδιαφέρον στη μελέτη

5. Οι Άγγλοι Y. Prestwich και J. Evans στην ανασκαφή της Abbéville (17/4/1859). (Φωτ. Σουλ. Pinsard. Βιβλιοθήκη της πόλης Amiens, Γαλλία).

6. Λίθινα πελεκημένα εργαλεία, ανάμεσα στα οποία και χειροπελέκες από τις ανασκαφές της Abbéville. (Κατά J. Boucher de Perthes).

4. Η στρωματογραφική τομή της ανασκαφής του J. Boucher de Perthes στην Abbéville, Βα. Γαλλία. (Κατά J. Boucher de Perthes).

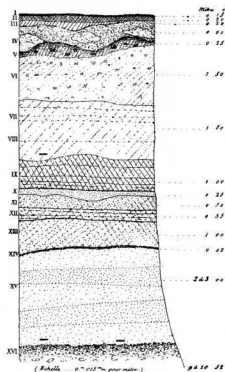
των λίθινων εργαλείων συνόλων της ΠΕ. Υποστήριξε τη θεωρία της θαμνώδους εξέλιξης των λίθινων εργαλείων συνόλων. Ακολουθώντας τα φύλλα που διαφοροποιήθηκαν από τον H. Breuil, κατορθώνει κανείς να φτάσει στο σημείο του κοινού ξεκινήματος, και προπαντός όταν ανέρχεται στο χρόνο. Αυτή η παρατήρηση αφορούσε ιδιαίτερα τα εργαλεία σύνολα με χειροπελέκες και άλλα αντίστοιχα με φυλίδες της Πρώιμης Παλαιολιθικής. Ο F. Bordes εμβάθυνε επίσης στην έννοια των φυλών και επινόησε μια μέθοδο για τη μελέτη τους. Θεώρησε απόλυτη αναγκαιότητα την όσο το δυνατόν αντικειμενική περιγραφή των εργαλείων και τη θέσπιση συγκεκριμένων εργαλείων τύπων, με στόχο τη σύγκριση και τη διαπίστωση ομοιοτήτων ή διαφορών στα εργαλεία σύνολα. Οι ομοιότητες ή οι διαφορές οφείλονται κατά τον F. Bordes σε πολι-

τισμικούς ή χρονολογικούς λόγους.

Τη δεκαετία του '50 ο F. Bordes με την μελέτη των εργαλείων συνόλων της Πρώιμης και της Μέσης Παλαιολιθικής, και η D. de Sonneville-Bordes με αυτήν της Ύστερης Παλαιολιθικής, εισήγαγαν στο χώρο της Προϊστορίας την ποσοτική ανάλυση των εργαλείων συνόλων και τις πρώτες στατιστικές μεθόδους. Η λίστα τύπων της Πρώιμης και της Μέσης Παλαιολιθικής και αυτή της Ύστερης Παλαιολιθικής, παρόλο που συστάθηκαν για τη μελέτη των συλλογών της ΝΔ Γαλλίας, γνώρισαν ευρύτατη διάδοση και χρήση σε όλη την Ευρώπη.

Η μέθοδος του F. Bordes ενέπνευσε πολλούς άλλους ερευνητές, οι οποίοι την εφάρμοσαν ή την διαμόρφωσαν σε άλλες περιοχές ή πολιτισμικές παραδόσεις.

Ο F. Bordes προώθησε επίσης τα θέματα της πειραματικής

7. Ο άνθρωπος της εποχής της σπηλίας ορκού και τη μαρμού. (Año L. Figuière, L'homme primitif, Paris, 1870).

αρχαιολογίας στον τομέα της τεχνολογίας των λιθινών πελεκημένων εργαλείων μαζί με τον J. Tixier και τον D. Crabtree.

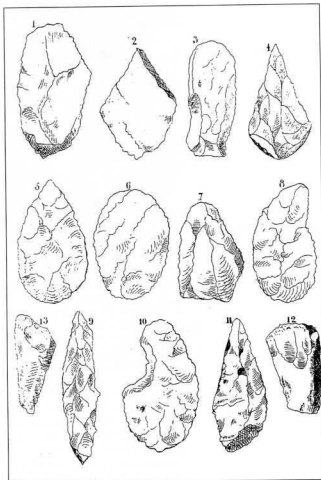
Ο Α. Leroi-Gourhan προώθησε στο Παρίσι την εθνοαρχαιολογική μελέτη των παλαιολιθικών θέσεων. Ο ίδιος και οι μαθητές του εφάρμοσαν σε ένα μεγάλο αριθμό υπαίθριων θέσεων της Ύστερης Παλαιολιθικής στη λεκάνη του Παρισιού την ανασκαφική μέθοδο της οριζόντιας αποκάλυψης των στρωμάτων, με στόχο τη μελέτη των επιφανειών κατοίκησης, την οριζόντια κατανομή των ευρημάτων και την αναπαράσταση του τρόπου ζωής των παλαιολιθικών. Η πιο γνωστή από αυτές τις θέσεις είναι το Pincevent. Οι ανασκαφές, που διήρκεσαν είκοσι χρόνια, 1964-1985, αποκάλυψαν έναν υπαίθριο καταυλισμό που χρονολογήθηκε στην Μαγδαληνία, με κατάλοιπα δομών κατοικίας, χώρους κατεργασίας των λιθινών πρώτων υλών, εστίες κλπ. Με την ευκαιρία αυτών των ανασκαφών επινοήθηκαν νέες τεχνικές και μέθοδοι, για τις οποίες θα γίνει ιδιαίτερα λόγος στο αντίστοιχο κεφάλαιο.

Η συμβολή του Α. Leroi-

Gourhan επεκτάθηκε στον τομέα της Παλαιολιθικής τέχνης, στην οποία αφιέρωσε το 1965 το μνημειώδες έργο του *Préhistoire de l'art occidental*.

Γύρω στα 1960 το ενδιαφέρον απομακρύνθηκε από το εξελικτικό μοντέλο. Μερικοί ερευνητές, υποστηρικτές του ρεύματος της New Archaeology, ζήτησαν την αναθεώρηση της πρότασης, σύμφωνα με την οποία τα εργαλεία σύνολα είναι εκφράσεις διαφορετικών πολιτισμικών παραδόσεων, και υποστήριξαν μια νέα άποψη, κατά την οποία ένα εργαλείο-σύνολο αντιπροσωπεύει μια συγκεκριμένη δραστηριότητα της ανθρώπινης ομάδας.

Αυτή η θέση υποστηρίχθηκε από τους L. και S. Binford σε διάφορες μελέτες αφιερωμένες στη Μέση Παλαιολιθική. Οι ερευνητές αυτοί υποστήριξαν ότι η ταξινόμηση του F. Bordes αντανακλά μάλλον λειτουργικές διαφοροποιήσεις παρά κοινωνικοπολιτισμικές. Για να στηρίξουν την υπόθεσή τους, οι Binford ανέλυσαν διάφορα εργαλεία σύνολα από τη Βόρεια Γαλλία, τη Συρία και το Ισραήλ. Η ανάλυση αυτών των συνόλων οδήγησε σε ομάδες

8. Ο Γάλλος προϊστοριολόγος καθ. F. Bordes (1919-1981). (Φωτ. Arensau).

ανάλογες με αυτές που διάκρινε ο F. Bordes, οι ίδιοι όμως επέμεναν στη λειτουργική ερμηνεία. Έτσι π.χ. η Τυπική Μουστέρια θεωρήθηκε ότι αντιστοιχεί στη δραστηριότητα της διαβίωσης και της εργασίας.

Η θεωρία της λειτουργικής ερμηνείας έγινε αντικείμενο πολλών κριτικών. Οι κριτικές αυτές βασίστηκαν κυρίως στην αρχή ότι η τυπολογική διαφοροποίηση που εκφράστηκε μέσα από τις κατηγορίες του F. Bordes δεν αντιστοιχεί σε λειτουργικές διαφοροποιήσεις. Οι τύποι ορίζονται με βάση τεχνολογικά και μορφολογικά χαρακτηριστικά. Μόνο οι ονομασίες, που δόθηκαν άλλωστε στο 19ο αι. και διατηρήθηκαν σε χρήση για πρακτικούς λόγους, αντιπροσώπευαν λειτουργίες, χωρίς όμως αυτές να έχουν επιβεβαιωθεί με τις σύγχρονες μελέτες των ιχνών χρήσης.

Η συμβολή της σοβιετικής σχολής ήταν ιδιαίτερα σημαντική στην έρευνα της ΠΕ.

Η μελέτη της παλαιολιθικής είχε αρχίσει στην τσαρική Ρωσία με την ανακάλυψη το 1873 και την ανασκαφή της υπαιθρίας θέσης Gontsy στην Ουκρανία. Η εξέχουσα μορφή της εποχής ήταν ο F. K. Volkov, μαθηματικός, φυσικός και ένθερμος υποστηρικτής του εξελικτισμού. Οι στενές σχέσεις που διατηρούσαν οι Ρώσοι αρχαιολόγοι εκείνης της εποχής με τη γαλλική σχολή επηρέασαν σημαντικά και την προσέγγιση της παλαιολιθικής, δηλ. την εφαρμογή των φυσικών επιστημών και ιδιαίτερα της γεωλογίας, παράλληλα με αυτή των μεθόδων του H. Breuil και του G. de Mortillet.

Με την επανέσθιση του 1917 η έρευνα της ΠΕ διαχωρίστηκε από τις φυσικές επιστήμες και προσανατολίστηκε προς την ιστορική αντιμετώπιση και την προσπάθεια αναπαράστασης του κοινωνικού περιβάλλοντος και της πολιτισμικής ιστορίας. Το έργο του P. P. Efimienko (1884-1969) και P. Borisovskij (1911-1991) έβαλε τις βάσεις μιας ιστορικοκοινωνικής προσέγγισης της ΠΕ. Το έργο του Engels, *The origin of the Family, Private Property and the State* (1884), έδωσε το θεωρητικό υπόβαθρο. Το ενδιαφέρον των σοβιετικών ερευνητών για θέματα όπως η κοινωνικοοικονομική οργάνωση των παλαιολιθικών, η εσωτερική δομή μιας θέσης, η μελέτη των δομών κατοικίας, οδήγησε στην υιοθέτηση νέων μεθόδων ανασκαφής, όπως αυτής της οριζόντιας αποκάλυψης των στρωμάτων, και

στην εφαρμογή τους πολύ πριν από τη Δυτική Ευρώπη. Ο ίδιος προσανατολισμός οδήγησε επίσης παράλληλα στην ανάπτυξη της ιχνολογίας, δηλ. της μελέτης των ιχνών χρήσης στα λίθινα εργαλεία, από τον S. A. Semionov, ήδη από τη δεκαετία του '50.

Την ίδια εποχή ένα νέο ρεύμα έκανε την εμφάνισή του στην έρευνα της ΠΕ με επικεφαλής τον S. N. Ziamiatnin. Ο S. N. Ziamiatnin υπογράμμισε την ύπαρξη οικολογικών και πολιτισμικών ζωνών, όπως π.χ. η περιπαγετώδης ζώνη της Ευρώπης, η μεσογειακή ζώνη κλπ., και υποστήριξε ότι στην καθεμία από αυτές τις ζώνες το εξελικτικό πρότυπο ήταν διαφορετικό. Οι έρευνες στη θέση Kostenki επέτρεψαν στον N. Rogacev να εκφράσει την υπόθεση ότι ακόμα και σε ένα συγκεκριμένο χώρο είναι δυνατή η παράλληλη εξέλιξη πολιτισμών. Οι εργασίες του G. P. Grigoriev και άλλων ερευνητών έδειξαν τη διαφορά μεταξύ της Παλαιολιθικής της Ανατολικής Ευρώπης και της Παλαιολιθικής της Ασίας.

Η νέα γενιά των ερευνητών (P. M. Dolukhatov κ.ά.) στράφηκε στη μελέτη του περιβάλλοντος και στη σημασία του στην πολιτισμική εξέλιξη.

History of the Research

G. Kourtesi - Filippakis

From the Medieval period on, the Bible was the source of all theories concerning the origin of man and Prehistory. The impulse for a more realistic interpretation of Prehistoric tools was given by the explorations of the 19th century. They brought to light the existence of primitive people who were practising hunting and collecting and were using stone and bone tools. Later the observation of the succession of the finds containing strata started, a fact which introduced the dimension of time in the study of the History of Nature and man. The acceptance of the contemporary presence on earth of man and the mammals – which had been considered as *arte diluvium* – as well as the reconciliation of Natural Science and Archaeology were achieved in the mid-19th century by the French J. Boucher de Perthes.

In the second half of the 19th century the promotion of Palaeolithic Archaeology is owed to the excavations at the caves and rock-shelters in NW France. The research objective was to define the evolution of the Palaeolithic and its chronological framework. The work of E. Lartet and H. Christy but mainly that of G. de Mortillet contributed to this direction.

The first half of the 20th century is marked by the activity of H. Breuil who studied a great number of Palaeolithic works of art. Together with D. Peyrony they re-examined the archaeological material from old excavations and established the subdivisions and the cultural sequence of Late Palaeolithic. In the second half of our century F. Bordes, who was the first to use Statistics, invented a method for studying tool groups and introduced a theory, according to which the similarities or differences of the tool groups are owed to cultural and chronological reasons. He also contributed significantly to the development of Experimental Archaeology and especially to the sector of the technology of stone chipped tools. A. Leroi-Gourhan advanced the ethno-archaeological study of Palaeolithic sites and applied to his excavations the method of the horizontal uncovering of strata; he also engaged himself with Palaeolithic art.

"New" Archaeology" turned towards Palaeolithic Archaeology, by proposing the theory of the functional interpretation of stone tool groups, which, however, was not successful in its application. Finally, the Soviet school promoted the study of habitation and dwelling structures by applying in a wide range the method of the horizontal uncovering of strata as well as the research of the lithic use-wear.

Βιβλιογραφία

- Binford S., 1968. "Variability and Change in the Near Eastern Mousterian of Levallois facies", in Binford S. R. and Binford L. R., ed., 1968.
Grayson, D., 1983. *The establishment of Human Antiquity*, New York.
Groenen, M., 1994. *Pour une histoire de la Préhistoire. La Paléolithique*, Grenoble.
Laming-Emperaire, A., 1964. *Origines de l'archéologie préhistorique en France*, Paris.
Schnapp, A., 1993. *La conquête du passé. Aux origines de l'archéologie*, Paris.
Stoczkowski, W., 1994. *Anthropologie naïve. Anthropologie savante de l'origine de l'Homme, de l'imagination et des idées reçues*, Paris.
Trigger, B. G., 1989. *A history of archaeological thought*, Cambridge.